ÜNİVERSİTE ÖNCESİ TARİH ÖĞRETİMİNDE SİYASİ TARİH'İN YERİ

Yrd. Doç. Dr. Bahri ATA[*]

GİRİŞ

Bu bildiride Türk eğitim sisteminde ilköğretim sosyal bilgiler ve lise tarih programlarında siyasi tarih öğretiminin yeri ve sorunları ele alınacaktır. 1970'lere kadar çağdaş ülkelerde tarih programını geliştiren komisyon üyelerinin ve tarih öğretmenlerinin temel sorusu şuydu: "Okul tarihinin konusu esas itibarıyla ne olmalıdır?"[1] I. ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti ve UNESCO öncülüğünde tarih programları ve ders kitaplarının içeriğine ilişkin uluslararası toplantılar yapılmış, buralarda siyasi tarihten çok uygarlık tarihinin önemi ve savaşların nasıl ele alınacağı konuları ele alınmıştır.

1970'lerde özellikle İngiltere'de "Yeni Tarih" anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, sosyal tarihi vurguladığı gibi, asıl olarak öğrencilerin tarihsel kaynaklar üzerinde bir tarihçi gibi çalışarak tarihi öğrenmesi anlayışını gündeme getirmiştir.

Bugün yeni tarih anlayışının etkisiyle de okullarda tarih eğitiminin ana sorusu "Tarih dersleri aracılığıyla öğrencilerde geliştirilecek temel beceriler neler olmalıdır? Beceriler ile tarihsel içeriği nasıl dengeleyeceğiz?" olmuştur.

---

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı.

[1] E. H. Dance, *"Tarih Öğretiminde Peşin Hükümler,"* **Tarih Öğretimi ve Tarih Kitaplarının Geliştirilmesi**, Otto ve Ernst Schueddekopf, İstanbul, Eğitim Basımevi, 1969, s. 89.

Türkiye'de ise 1970'lerden beri "yeni tarih", tarih programları içeriğinde siyasi ve kültür-sosyal olayların dengesi tartışmasına indirgenmiştir. Bu denge, 1993 lise tarih programıyla, kültür tarihi lehine kurulmaya çalışılmıştır. Programlarımızda siyasi tarih ve kültür-uygarlık tarihi belirgin bir şekilde ayrıştırılır. Önce siyasi olaylar anlatıldıktan sonra, kültür ve uygarlık bölümüne geçilir.

Yeni hazırlanan sosyal bilgiler ve hazırlanmakta olan lise tarih programlarında ise özellikle öğrencilerde kazandırılacak temel becerilerin altı çizilmektedir.

SİYASİ TARİH'İN TANIMI VE ANLAMI

İlköğretim ve lise programlarında Siyasi Tarih'in yerine bakmadan önce Siyasi Tarih ile neyi anladığımıza bir açıklık getirmek gerekir. Siyasi tarihin çok değişik tanımları vardır.

Dallot'a göre, siyasi tarihin ilk görevi, devletlerarasındaki ilişkileri çizmektir. İç olaylardan ancak dış politikaları etkileyebilecek olayların üzerinde durur. Siyasi Tarih'in konusu aynı zamanda uluslararası kuruluşlardır.[2]

Armaoğlu'na göre, siyasi tarih, milletlerarası diplomatik münasebetlerin tarihidir.

Mumcu'ya göre devletler arasındaki ilişkilerin tarihi, diplomatik tarihin biraz daha gelişmiş şeklidir.[3]

Akşin'in belirttiği gibi, Siyasal Tarih deyince, Türkiye'de hep diplomatik tarih anlaşılmaktadır. [4]

Mumcu, "Siyasal Tarihe Giriş" adlı kitabında tanımı daha detaylı ele almaktadır. Devletlerin doğmasındaki siyasal zorunluluklar; devletlerin siyasal bakımdan gelişmesi; siyasetlerindeki değişiklikler ve bunun sebepleri ile sonuçları; izledikleri dış siyaset; diğer devletlerle olan ilişkilerinin başarılı ve başarısız yönleri, sonuçları; devletlerin arasındaki siyasal sebeplerden dolayı çıkan anlaşmazlıklar; bunların çözümü siyasal tarih konularıdır.

Wiseman'a göre ise, Siyasi Tarih (*political history*) "polis"in, "res publica"nın tarihidir.[5]

---

[2] Louis Dallot, **Siyasi Tarih**, çev. Oktay Akbal, İstanbul Tan Matbaası, 1966, s. 5.
[3] Ahmet Mumcu, **Siyasal Tarihe Giriş**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1980, s. 378.
[4] Sina Akşin, **Felsefe Kurumu Seminerleri,** Felsefe Kurumu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977, s. 382.

Uçarol'a göre, Siyasi Tarih, devletleri, bunların iç ve dış politikalarını, örgütlerini, çalışmalarını, gelişmelerini ve devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalına denir. Politika tarihi ve diplomasi tarihi olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların birincisi devletlerin gelişmesini, iç politikalarını, ikincisi de devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini konu edinir. Uçarol'a göre de esas olan diplomasi tarihidir. [6]

Bunun yanısıra Türkiye'de siyasi tarih kitabı yazarları genellikle 1789'dan günümüze kadar gelen konuları konu edinmektedir.

Burada ise, programlarımız ve ders kitaplarımız siyasi tarih açısından incelenirken, sadece diplomatik ilişkileri, savaşları ve antlaşmaları değil, öğrencilerin iyi demokratik vatandaş olması için demokratik kurumların gelişimini tanıdığı konular, uluslararası kurumlar da göz önüne alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Osmanlı Beyliğinin güçlenmesi de Siyasi Tarih konusu olarak düşünülmüştür. 1789 öncesi konular da Siyasi Tarih konuları olarak kabul edilmiştir. Kaldı ki okul tarih ders kitaplarımız, 1789 öncesi Türk siyasi tarihi açısından daha zengindir. Ülkeler arasındaki diplomatik ilişkiler de savaş ve antlaşma bağlamında daha detaylı işlenmiştir.

I. İLKÖĞRETİMDE SİYASİ TARİH KONULARININ DURUMU

1997-98 öğretim yılında zorunlu temel eğitimin süresi 5 yıldan 8 yıla çıkarılmıştır. İlköğretim başlığı altında ilkokul ve ortaokul programlarına kısaca bir göz atmanın yararlı olacağını düşünmekteyim.

A. Tarihsel Durum:

Osmanlı döneminde Saffet Paşa'nın 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile sıbyân okullarına *"Muhtasar Târih-i Osmanî"* rüştiyelere de *"Tarih-i Umumi"* ve *"Tarih-i Osmani"* adıyla tarih dersleri konmuştur. II. Abdülhamit döneminde 1895 tarihli program ile sıbyân okullarındaki Osmanlı Tarihi dersi ve rüştiyelerdeki Genel Tarih dersleri kaldırılmıştır.

Cumhuriyetin ilanına kadar, öğrenciler, üçüncü sınıfta "*Muhtasar Tarih-i Osmani* " adı altında Süleyman Şah'tan Sultan Abdülaziz dönemine kadar her padişah dönemini ana çizgileriyle okumaktaydı.[7] *Muhtasar Tarih-i*

---

[5] T. P. Wiseman (et. al.), *"What is Diplomatic History,"* **History Today** (January 1985), s. 10.

[6] Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 2.

[7] Halil Aytekin, **İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**, Ankara, Gazi Eğitim Fak. Yayını, No:20, 1991, s. 74.

Osmani kitaplarında Tevarih-i Âl-i Osman kitaplarındaki tarih anlayışı devam ettirilmiştir.

Okul çocukları için yazılmış Genel Tarih kitaplarında askeri, siyasi ve diplomatik olaylar tarihin asıl gövdesi sayılmış, kültür, sanat, teknolojik ve bilimsel gelişmeler ekler biçiminde bu ana metne ilave edilmiştir. Bu kitaplar, Fransız askeri okullarının tarih kitaplarını çağrıştırmaktadır.

1908'de II. Meşrutiyetin ilanından sonra Sâtı Bey, İhsan Sungu ve Ali Reşad Bey gibi Mülkiye kökenli eğitimcilerin öncülüğünde tarih öğretiminin sorunları, yöntem ve tekniklerinin ele alındığı yayımların sayısı artmıştır.

İlkokul tarih ders programları ve ders kitapları, geçmişten günümüze kronolojik olarak gelmesi, ders kitaplarının ulusal bakış açısını yansıtmaması açısından eleştirilmiştir. Sâtı Bey'e göre, ilkokullarda tarih, uzak memleketlere ve eski zamanlara ait olaylarla değil, en yakın zamanlara ve en yakın memleketlere hatta mümkün olduğu kadar bulunulan kasabaya ait olaylarla, tarihi yapı ve anıtlarla başlamalıdır.

Sâtı Bey, Ali Reşad, Yusuf Akçura ve İhsan Sungu gibi aydınlar Genel Tarih ders kitaplarının milli bakış açısından yazılmamış ve harfi harfine Fransızca'dan tercüme edilmesinden şikayetçi olmuşlardır. Tabii Sâtı Bey'in millilikten kasdı Osmanlıcılık, Yusuf Akçura ve İhsan Sungu'nun ise Türkçülük idi. Sâtı Bey'e göre, öğrenciler, Kırım Savaşını bir Fransız-Rus savaşı gibi tasvir ediyordu. İhsan Sungu bu konuda şöyle yazmaktadır;

> *" ...Mekteplerimizde okutulmakta üzere tercüme edilen bir tarih kitabı, İslamiyette zekâtın onda bir olarak hesap edildiğini ve Asuriler hakkında tetkikatta bulunmak için en seri vasıtanın Louvre Müzesini ziyaret etmekten ibaret bulunduğunu kaydeder. Kıraat kitaplarımıza bakılsa, bu milletin ruhuna, bu milletin harsına tercüman olmaktan ziyade hepsinde bir tercüme kokusu, bize büsbütün yabancı bir muhitin havayı mânevisi hissedilir..."*[8]

II. Meşrutiyet Döneminde, tarih öğretiminde aktif yöntemlerle ilgili Tedrisat-i İbtidaiye Mecmuası'nda örnek dersler yayımlanmıştır. Siyasi tarih olaylarının daha iyi anlaşılması ve zihinde canlandırılması için bazı tarihi olayların temsili resimleri yaptırılmıştır. Bunlardan bazıları Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi, Yavuz Selim'in Kahire'ye Girişi, Üçüncü Mustafa'nın Kılıç Alayı, Üçüncü Selim'in Nizam-ı Cedit Askerlerinin geçit resmidir. İhsan Sungu, ressam Nazmi Ziya'nın Macaristan Seferi sırasında Sadrazam

---

[8] İhsan Sungu, *"17-12-1922 Tarihli TBMM Maarif Vekaleti Celilesine İlk, Orta Tedrisat Mekteplerine Ait Müfredat Programlarına İlişkin Arz Edilen Rapor"*, **Maarif Hakkında Lahiyalar,** İstanbul, Matbaa-i Amire, 1923(1339), s. 21.

Lâla Mehmet Paşa'yı Prens Boçkay'a Taç Giydirme merasimini gösteren temsili resime dayalı nasıl tarih dersi yapılabileceğine ilişkin bir kitapçık yazmıştır. 1917 yılında Maârif-i Umûmiye Nezâreti bunu öğretmenlere dağıtmıştır.[9]

Cumhuriyet döneminde 1924 ve 1926 programlarıyla yukarıda sözünü ettiğim problemler çözülmeye çalışılmış, bugünde etkisini hissettiren ilkeler ortaya atılmıştır. Buna göre, ilkokullarda Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'e ait konuları içeren üniteler Ekim ve Nisan aylarına denk getirilmeye çalışılmıştır. Bayram kutlamalarından yararlanarak, Cumhuriyet ve Atatürk sevgisi oluşturmak amaçlanmıştır. Çocukların düzeyine uygun olmadığı ve ders saati yeterli olmadığı için ilkokullarda ayrıntılı "Genel Tarih" okutmak düşüncesinden vazgeçilmiştir. Öğretimin asıl mihverini Türk tarihi teşkil edecektir ve başka ulusların tarihine ait kısımlar, Türk tarihiyle ilgileri derecesinde incelenecektir. Tarih dersinin coğrafya dersi ile eşgüdümlü gitmesine dikkat edilecektir. Savaşlardan ve hükümdarların biyografilerinden ziyade uygarlık tarihine önem verilecektir.

1936, 1948, 1962, 1968, 1998 yıllarında ihtiyaçlara göre tarih programlarında da değişikliklere gidilmiştir. 1962'de İlkokul programlarında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir. 1968'de 4 ve 5. sınıflarda tarih, sosyal bilgiler dersi altında toplulaştırılmıştır.

Ortaokul programları ise 1930, 1931, 1938, 1949, 1962, 1983, 1985 yıllarında yeniden gözden geçirilmiştir. 1973-74 Öğretim Yılında ortaokul 1, 2 ve 3. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi okutulmuş, 1985-86 Öğretim Yılında Sosyal Bilgilerin yerini Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri almıştır. 1997-1998 Öğretim Yılı sonunda 6 ve 7. sınıflarda Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri "Sosyal Bilgiler" adı altında çocuk psikolojisine uygun olarak toplulaştırılmıştır.

Ortaokul programları içeriği açısından, lise programlarının konsantre edilmiş şekli olmakla birlikte, amaçları açısından örneğin, 1949 ve 1962 programlarında 1948 ilkokul tarih amaçları benimsenmiştir. 1985 ortaokul tarih programının amaçları ise, 1983 lise tarih programı amaçlarını yansıtmaktadır.[10]

---

[9] Fuat Baymur, **Tarih Öğretimi**, İstanbul, İnkilap ve Anka Kitapevleri, 1964, s. 98-100.

[10] Kemal Koçak, **Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi, (1923-1992)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 142-143.

B. Mevcut Durum:

2005 yılında ilköğretim öğrencileri, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri altında Siyasi Tarih konuları ile karşılaşmaktadırlar. Mevcut anlayışa göre ilköğretim öğrencileri 1945'e kadar ki siyasi tarih olayları ile karşılaşmakta, diğer konular uluslararası kuruluşların kurulması ve amaçları çerçevesinde verilmektedir.

2003'de başlayan program geliştirme çalışmalarında 81 ilden gelen sınıf öğretmenlerinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin raporları doğrultusunda 4, 5, 6 ve 7., sınıf Sosyal Bilgiler dersi çağdaş sosyal bilgiler anlayışları göz önüne alınarak yeniden ele alınmaktadır. Vatandaşlık ve İnsan Hakları ders bir aradisiplin olarak düşünülerek, 1. sınıftan 8. sınıfa kadar bütün derslerde göz önüne alınmıştır.

Yeni sosyal bilgiler programında sosyal bilgileri oluşturan disiplinler arasında (tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, psikoloji, siyaset bilimi, hukuk gibi) bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerde geliştirmek istenen temel beceriler (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, v.b.), değerler (bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, hoşgörü, saygı, sorumluluk gibi) ve disiplinlere özgü yapısal kavramlar belirlenmiş, bunlar 4. 5. 6. ve 7. sınıflara hiyerarşik olarak dağıtılmıştır.

İlköğretim birinci kademeye ait yeni programlar (1-5. sınıflar arası) 2004-2005 öğretim yılında pilot olarak uygulanmış, 2005-2006 Öğretim Yılında ülke çapında uygulanmaktadır.

YENİ SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARI				
ÖĞRENME ALANI	4. SINIF ÜNİTELER	5. SINIF ÜNİTELER	6. SINIF ÜNİTELER	7. SINIF ÜNİTELER
BİREY VE TOPLUM	Kendimi Tanıyorum	Haklarımı Öğreniyorum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum 1.ünite	İletişim ve İnsan İlişkileri 1.ünite
KÜLTÜR VE MİRAS	*Geçmişimi Öğreniyorum*	*Adım Adım Türkiye*	*İpek Yolunda Türkler* 5.ünite	Türk Tarihinde Yolculuk 3.ünite
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	*Yaşadığımız Yer*	*Bölgemizi Tanıyalım*	*Yeryüzünde Yaşam* 2.ünite	Ülkemizde Nüfus 2.ünite
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Üretimden Tüketime	Ürettiklerimiz	Ülkemizin Kaynakları 3.ünite	Ekonomi ve Sosyal Hayat 4.ünite
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	İyi ki Var	Gerçekleşen Düşler	Elektronik Yüzyıl 7.ünite	Zaman İçinde Bilim 5.ünite
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Hep Birlikte	Toplum İçin Çalışanlar	Not: 7 üniteye dağıtılmıştır.	Bir Arada Olmak İçin 6.ünite

GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	İnsanlar ve Yönetim	Bir Ülke Bir Bayrak	Demokrasinin Serüveni 6.ünite	Yaşayan Demokrasi 7.ünite
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Uzaktaki Arkadaşlarım	Hepimizin Dünyası	Ülkemiz ve Dünya 4.ünite	Ülkeler Arası Köprüler 8.ünite
ZAMAN SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM	Tüm ünitelerin kazanımları yazılırken, bu öğrenme alanı dikkate alındı.			

81 ilden gelen raporlar doğrultusunda 4. sınıftaki "Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu" ünitesinin konuları 6. sınıfa kaydırılmıştır. Fakat yeni programın mantığına göre çocuğun çevresinde Anadolu uygarlıklarına ait somut kalıntılar varsa, bu uygarlıklar işlenebilecektir. Benzer şekilde 5. sınıftaki "İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler" ünitesinin konuları 6. sınıfa kaydırılmıştır.

Yeni programa göre 4. sınıflar, "Geçmişimi Öğreniyorum" adlı ünitede kendi aile tarihini yazacaklar, 1881'den 1923'e kadar Atatürk'ün hayatını ve Kurtuluş Savaşı olaylarını öğreneceklerdir. "İnsanlar ve Yönetim" adlı ünitede yerel yönetim birimlerini tanıyacaklar, "Uzaktaki Arkadaşlarım" adlı ünitede ise dünyadaki diğer ülkeleri seviyelerine uygun olarak tanıyacaklardır.

Yeni programa göre 5. sınıflar "Adım Adım Türkiye" adlı ünitede çevreleri ile ilgili tarih araştırmaları yapacaklar, 1923'den 1938'e kadar Türk İnkılâplarını ve Atatürk İlkelerini işleyecekler, "Ürettiklerimiz" adlı ünitede ülkemizin diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerini tanıyacaklardır. "Bir Ülke Bir Bayrak" adlı ünitede öğrenciler Türkiye Cumhuriyeti'nin yerel ve merkezi birimlerini, "Hepimizin Dünyası" adlı ünitede ise günümüz ülkelerini tarihi bir olaydan yola çıkarak işlenmektedirler. İlköğretim Genel Müdürlüğü'nce yazdırılan ders kitabında görüldüğü üzere, 1869 Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla günümüz Mısır'ı, 1890'da Ertuğrul Gemisi'nin batışı olayından alınarak, günümüz Japonya'sı, Kore Savaşı'ndan yola çıkarak Güney Kore işlenmektedir.

6. sınıf yeni sosyal bilgiler programı 2005-2006 Öğretim Yılında pilot olarak 9 il ve 120 okulda uygulanmaktadır.

Hâlen okutulmakta olan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programı 1998'de hazırlanmıştır. 6. Sınıf sosyal bilgilerin üniteleri ve dağılımları aşağıdaki gibidir.

Mevcut Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Üniteleri				
Üniteler		Amaç Sayısı	Öngörülen Ders Saati	Oran %
1	Demokratik Hayat	23	18	17
2	Coğrafya ve Dünyamız	18	18	17
3	Türkiye Tarihi	14	18	17
4	Moğollar ve Diğer Türk Devletleri	6	12	11
5	Türkiyemiz	32	21	19
6	Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	14	21	19
	Toplam	107	108	100

Yürürlükteki 6. sınıf programına baktığımızda, Demokratik Hayat, Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmesi, Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Türk Beylikleri, Moğollar ve Diğer Türk Devletleri, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu gibi konuların yer aldığını görmekteyiz. 6. sınıfın son ünitesi olan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve 7. sınıftaki Osmanlı tarihi ile ilgili üniteler yeni sosyal bilgiler 7. sınıfında "Türk Tarihinde Yolculuk" ünitesine toplanmıştır.

Mevcut Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Üniteleri				
Üniteler		Amaç Sayısı	Öngörülen Ders Saati	Oran %
1	Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri	25	24	22
2	İstanbul'un Fethi ve sonrası	11	18	18
3	Avrupa'da Yenilikler	5	9	8
4	17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti	8	12	11
5	19-20 yüzyıllarda Osmanlı Devleti	10	12	11
6	Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	4	9	8
7	Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası	23	24	22
Toplam		86	108	100

Yürürlükte olan 7. sınıf sosyal bilgiler programında, 15. ve 16. yüzyıllar "İstanbul'un Fethi ve Sonrası" ünitesi altında toplanmıştır. Konular; Osmanlı Devleti'nin batıdaki ilerlemeleri, denizlerdeki ilerlemeleri ve doğudaki ve güneydeki ilerlemeleri başlıkları altında toplanmıştır. Bu tür bir incelemenin, kronolojiyi zedelediği görülmektedir. "Avrupa'daki Yenilikler" ünitesinde keşifler ve sonuçları, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı, Sanayi İnkılâbı, Akılcılık ve Bilim ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti, daha sonra 17,18,19 ve 20. yüzyıllar başlığı altında işlenmiştir. Siyasi olaylar bu şekilde işlendikten sonra "Osmanlı Kültür ve Uygarlığı" ünitesi eklenmiştir. Son ünitede

"Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası" adını taşımaktadır. Burada ulusal ve uluslararası kuruluşlar ele alınmıştır.

Aşağıda 1-8. sınıflar arasında 1998 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler program ve ders kitaplarında adı geçen coğrafi yerlerin haritası verilmiştir. Türk öğrencilerin, Avrupalı öğrencilere göre uzak kültürlere ilgi duymamalarında bu bilgisizlik de yatmaktadır. Çünkü biraz bilgi ilgiyi doğuracak, ilgi de bilginin derinleşmesine yol açacaktır.

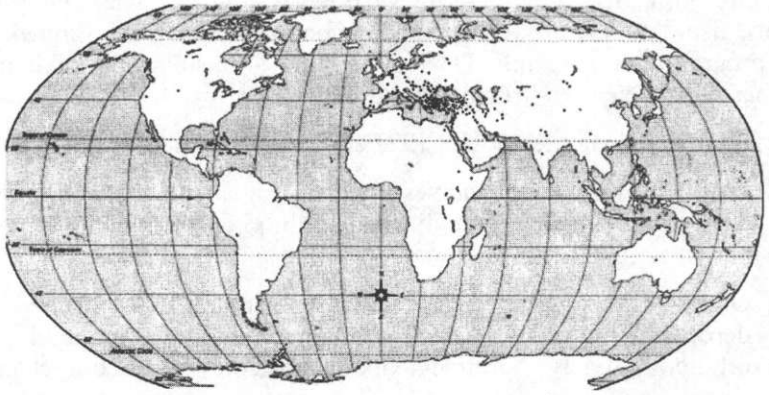

Haz. Fatma Türkân, 2004

Sonuç olarak, Fuat Baymur'un ifade ettiği gibi, mecburi eğitimin 5 yıl olması ve vatandaşların önemli bir çoğunluğunun tahsillerine devam etmediği göz önüne alınarak, geçmişte ilkokul tarih programlarında psikoloji esasları dışında hareket edilmiştir.[11] 1997'de temel eğitimin 8 yıla çıkarılması önümüzde yeni fırsatlar açmıştır.

İlköğretimi bitirmiş öğrencilerin, tarihsel olgu ve olaylar bilgisine yönelik başarı puanları düşüktür. Bu duruma, tarih konularının çocuğun mantığı ve psikolojisine uygun olarak verilemediği yol açtığı gibi, OKS sınavlarında tarih ile ilgili soruların daha çok anlamaya ve muhakeme etmeye dayalı olması da neden olmaktadır.

[11] Baymur, **op. cit.**, s. 29.

II. LİSEDE SİYASİ TARİH KONULARININ DURUMU

A. Tarihsel Durum:

Osmanlı döneminde Sultanilerde Genel Tarih ve Osmanlı Tarihi gibi iki ders vardı. Cumhuriyet döneminde 1924, 1927 ve 1931'de lise tarih programları ele alındı.

1924'de lisede tarih konuları sınıflara göre yeniden dağıtıldı. 1924 programına göre, lise 1 de eskiçağ ve ortaçağ konuları, lise 2'de yeniçağ konuları, lise 3'de Viyana Kongresi'nden sonraki konular ele alınmaktaydı. 1924 programında Osmanlı Devleti tarihinin yükselme, duraklama ve gerilemesi gibi dönemlendirilmesi yapılmamıştır.

Aşağıdaki nedenlerden dolayı 1927'de program tekrar değiştirilmiştir.

1. Program, Türk tarihi mihver alınarak, toplanamamıştır. Bu yüzden Türk öğrenciler için gerekli olmayan bilgiler programda önemli bir yer işgal etmektedir.
2. Okul tarih kitapları ikinci derece olan malumata temel bilgi derecesinde yer vermektedir. Öğretmenler de kitaptaki bütün bilgileri öğrenciye öğretmeyi ve ondan istemeyi görev bilmektedir.
3. Öğretmenlerin çoğu tarih öğretiminde öğrenciyi kişisel ve serbest çalışmaya teşvik etmemekte, bütün bilgiyi ders saatine sıkıştırmaya çalışmaktadır. Bu yüzden de ders saati yetmemektedir.

1927 programında ortaçağ konuları lise 2'ye kaydırıldı. 1927 programı ile pazartesi öğleden sonraki zaman öğrencinin serbest çalışması için ayrılmıştır. Öğrenciler, kütüphanelerde araştırma yapacak, laboratuarda ve atölyelerde serbest çalışacak, öğretmen rehberliğinde okul dışında inceleme gezileri yapabilecekler, resim, müzik, spor ve fotoğraf işleri ile uğraşabileceklerdir.

Asıl değişiklik Atatürk'ün tarih yazımı ve öğretimi meselesi üzerine eğilmesi ile gerçekleşti. *Tarih-i Umumi* dersinin konuları Tarih-I, II, III'de Türk tarihi konuları arasında dağıtıldı. 1931'de Tarih-I tarih öncesi dönemler ve eskiçağ tarihi, Tarih-II ortaçağ tarihine, Tarih-III yeni ve yakın zamanlar tarihine, Tarih-IV Türkiye Cumhuriyeti dönemine ayrıldı. 1931'de Osmanlı İmparatorluğu tarihi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitatı {Tevakkuf Devri (1579-1792), Ricat Devri (1683-1792)}, inhilâl ve inkırazı {1792-1919; Islahat, Himaye, Meşrutiyet, İrtica ve İnhilâl devirleri olarak üçe ayrılmıştır)} dönemlere ayrılmıştır.

Daha sonra 1934, 1937, 1938, 1947, 1949, 1952, 1956, 1957, 1958, 1960, 1970, 1971, 1974, 1976, 1978, 1982 (geçici), 1983 ve 1993

tarihlerinde programlar ihtiyaçlara göre tekrar gözden geçirildi. Tarih programları 1993 yılına kadar konuların sıralandırılması olarak düzenlenmiştir.

1938'de Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi, her üç sınıfta son ünite olarak yer aldı. 1949 ve 1962 Ortaokul programlarında Osmanlı tarihi için yükselme, duraklama ve gerileme terimleri kullanıldığı dikkati çekmektedir. 1952 lise programında bu şekilde dönemlere ayırmaktan kaçınılmış, yerine yüzyıllar kullanılmıştır.

1971 ve 1974'de tarih öğretiminin amaçları ve davranışları detaylı bir biçimde yazılmış ve konu dağılımında köklü bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre, 9. sınıf tarih öncesi devirlerden 1789'a kadar gelmekte, 10. sınıf Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyete kadar gelmekte. 11. sınıf 1918'de Mondros Mütarekesi ile başlayıp, 1961 sonrasına kadar gelmektedir. 1976'da bu program önemli bir değişikliğe uğramıştır. Lise 2'de Ortaçağ konuları detaylı olarak tekrar yerini almıştır. Avrupa tarihi konuları söz konusu olunca "-kısa olarak verilecektir." ifadesi kullanılmıştır.

1983'de Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük lise 1(1 saat), lise 2 (1 saat) ve lise 3. (2 saat) sınıflara tekrar konmuştur.

B. Mevcut Durum:

Liselerde öğrenciler, Tarih 1, Tarih 2, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, seçmeli Osmanlı Tarihi, Genel Türk Tarihi dersleri çerçevesinde Siyasi Tarih konuları ile karşılaşmaktadır.

Lise 1-2 tarih programları 9 Şubat 1993'de kabul edilmiştir. Bu programlara göre Tarih-1 ve Tarih-2 derslerindeki siyasi tarih ve kültür tarihi dağılımı şöyledir.

TARİH-1 DERS PROGRAMININ ÜNİTELERİ				
Ünitenin Numarası	Ünitenin Adı	Ünitenin		
		Program içindeki payı	Siyasal Tarih Kısmı	Kültür Tarihi Kısmı
1. Ünite	Tarih Bilimine Giriş	% 6	-	%100
2. Ünite	Eskiçağlarda Türkiye ve Çevresi	%9	%30	%70
3. Ünite	Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışı	%17	%40	%60
4. Ünite	İslam Tarihi ve Medeniyeti	%12	%50	%50
5. Ünite	Türk Dünyası-1	%15	%50	%50
6. Ünite	Türk Dünyası-2	%18	%60	%40
7. Ünite	Türkiye Tarihi	%23	%50	%50

TARİH-2 DERS PROGRAMININ ÜNİTELERİ				
Ünitenin Numarası	Ünitenin Adı	Ünitenin		
		Program içindeki payı	Siyasal Tarih Kısmı	Kültür Tarihi Kısmı
1. Ünite	Osmanlı Siyasi Tarihi-1	% 12	-	-
2. Ünite	Avrupa Tarihi-1	%5	-	-
3. Ünite	Osmanlı Siyasi Tarihi-II	%12	-	-
4. Ünite	Avrupa Tarihi-II	%5	-	-
5. Ünite	Osmanlı Devlet Yönetimi	%18	-	-
6. Ünite	Osmanlı Toplumu	%12	-	-
7. Ünite	Osmanlı Ekonomisi	%12	-	-
8. Ünite	Osmanlılarda Kültür ve Sanat	%12	-	-
9. Ünite	Osmanlılarda Eğitim ve Öğretim	%12	-	-

Not: Tarih 2'nin siyasal ve kültür tarihi kısımlarının oranları programda belirtilmemiştir.

Tablolara baktığımızda kültür tarihine daha fazla önem verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Hocam Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nun vurguladığı gibi, Osmanlı döneminde Siyasi Tarih'te iç siyasetten çok dış siyasete ağırlık verilmiş iken, bugün Osmanlı'yı daha nesnel ele alabilmekteyiz. Fakat Osmanlı'nın son zamanlarındaki savaşların gerçek nedenlerini öğretmek konusunda bütüncül bir bakış verememekteyiz.[12]

Programda siyasi tarih, kültür ve medeniyet tarihi iki ayrı ana bölüm halinde verilmektedir. Örneğin, önce Hititlerin siyasi tarihi işlenmekte, sonra eski Anadolu uygarlıklarının kültür ve medeniyet tarihine toplu bir bakış atılmaktadır. Çağdaş batı ders kitaplarına baktığımızda ise bu düzeyde ayrım yapılmadan konular bir bütün olarak verilmektedir.

Avrupa tarihi ise Feodalitenin Çözülüşü, Teknolojik Gelişmeler, Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform, Mutlakiyetten Parlamentarizme, Sanayi İnkılâbı, Aydınlanma Çağı gibi konu başlıkları altında incelenmiştir.

Hâlen Talim ve Terbiye'de Tarih 1, Tarih 2 tarih programları üzerine çalışmalar devam etmektedir. 81 ilde oluşturulan tarih programı geliştirme komisyonları raporları Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına ulaşmaktadır. Öğretmenler, genelde konuların kronolojik olarak işlenmesini istemektedir. Özellikle Tarih 2 programını yoğun bulmaktadır. Bazı komisyonlar, Tarih 1'de 2. ünite olan "Eskiçağlarda Türkiye ve Çevresi" ünitesindeki ve Tarih 2 Osmanlı tarihi konularının siyasi tarih ve kültür ve uygarlık konularının birleştirilmesini ve eş zamanlı olarak verilmesini istemektedir.

[12] Mumcu, **op. cit.**, s. 20.

Tarih 2'de siyasi tarihin ağırlığının yüzde 40, kültür tarihinin yüzde 50 ve Avrupa tarihinin yüzde 10 şeklinde değiştirilmesi önerilmektedir.

Tarih 2'de 6. ünite olan Türk Dünyası-2'deki siyasi tarihin yüzde 60'dan yüzde 40'a indirilmesi ve kültür kısmının yüzde 40'dan yüzde 60'a çıkarılmasını istemektedirler.

Tarih 2'de Osmanlı yönetim, toplum, kültür ve eğitim konularının "Osmanlı kültür ve medeniyeti" başlığı altında toplanarak, Osmanlı siyasi tarihinin dönemlere ayrılması ve her dönemin arkasından verilmesi önerilmektedir.

Komisyon raporlarında siyasi tarih sadeleştirilmeli, ders kitapları (siyasi tarih ve kültür ve uygarlık tarihi olarak) ayrı ayrı yazılmalı, haftada iki saat siyasi tarih, iki saat kültür tarihi dersi yapılmalı gibi öneriler vardır.

Benzer şekilde Aksoy ve Kıcır'ın ilköğretim sosyal bilgiler dersi bağlamında Marmara Üniversitesi'nde öğretmen adayları üzerinde yaptığı araştırmaya göre, öğretmen adayları, ders kitaplarında savaşlar tarihinin hâkim olduğunu düşünmektedir. Siyasi tarih konularının azaltılmasını istemektedirler. Sosyal tarihin öneminin altını çizmektedirler. [13]

Lise 3, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi çerçevesinde Türklerin yaptığı savaşlar ve antlaşmalar doğrultusunda diğer ülkelere yer verilmiştir. Burada konular Atatürk'ün ölümü ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi ile 1938'de bitirilmektedir. 1920'li yıllarda Türkiye'nin Amerika, Sovyet Rusya, Fransa, İtalya, Afganistan, İngiltere gibi diğer ülkelerle siyasal ilişkileri üç sayfada özetlenmiştir. Ayrıca Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası konusu dokuz sayfada ele alınmıştır.

İlköğretime benzer şekilde, lise son sınıfların tarih sınavlarındaki olgu ve olaylar bilgisine dair başarı puanları düşüktür. Bunda artık ÖSS'de tarih ile ilgili soruların daha çok anlamaya ve muhakemeye dayalı olması da yatmaktadır. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması öğrenci psikolojisine daha uygun bir tarih programı yapılmasını sağlayacak ve bıktırıcı tekrarlardan öğrenciyi kurtaracaktır.

III. ÖĞRENCİLERİN TARİHSEL DÜŞÜNMESİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Rousseau'dan (1763) günümüze kadar öğrenci-merkezli ve ilerlemeci (progressif) eğitimciler, tarihin çocuk için uygun bir ders olmadığını

---

[13] Mustafa Aksoy ve Kezban Kıcır, *"Kültürel Kimliğin Oluşumunda Tarih Bilinci ve Tarih Öğretimi"*, **XII. Eğitim Bilimleri Kongresi**, 2003.

gündeme getirmiştir. Fakat, Fransız devrimi sonrası milliyetçilik akımlarının etkisiyle, ulus-devletlerin meşruiyet ve siyasal toplumsallaştırma aracı olarak tarih derslerini ilköğretimin ilk aşamalarına kadar indirdikleri görülmektedir. 1916'da öğrenci-merkezli eğitimci John Dewey'nin etkisiyle, ilerlemeci eğitimciler Amerika'da çocukların daha çok yaşadıkları çevre ve sorunları ile tanıştıkları sosyal bilgiler dersini icat etmişlerdir.

1943'de yapılan İkinci Maarif Şûrasında ilkokul ve ortaokul tarih ders programı ve ders kitaplarının çocukların anlayış ve ruh yapısına uygun olmadığı kabul edilmiştir.

Livingstone'un "Eğitimde Geleceğe Bakış" adlı kitabında vurguladığı gibi ilk ve orta dereceli öğrenciler, hayat tecrübelerinden yoksundurlar. Siyasi bilimler, öğrencilerin kabiliyetleri, daha doğrusu tecrübelerinin ötesindedir. Siyasi bilimler, hayat tecrübesi ister. Politikada dürüst olan ve olmayan davranışları incelemek için siyasi bazı tecrübeleri edinmek gerekir. Bir de buna kişiler, olgular, olaylar, savaş ve antlaşma isimleri eklendiğinde, öğrenci zihinde bir karmaşaya yol açmaktadır.[14]

1970'li yıllarda batılı ülkelerde Piaget'in bilişsel gelişim aşamalarından da hareketle, araştırmacı R.N. Hallam tarihsel düşünme söz konusu olduğunda 16 yaşına kadar çocukların somut işlem aşamasında olduğunu göstermiştir.

Günümüzde ise araştırmacılar, bilinen bilişsel gelişim kuramlarını kabul etmemektedir. Bugün İngiltere, Kanada ve Amerika'da çocukların kendilerine uygun sunulan tarihi öğrenebilecekleri ve tarihçi "gibi" belgelerle çalışabilecekleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Aslında Türkiye'de İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu benzer görüşleri 1935'de yazdığı Tarih ve Terbiye kitabının son bölümünde ifade etmektedir.

Tarihin değişik türleri vardır; sözlü, yerel, sosyal, psiko-tarih, siyasi, diplomatik, askeri, ekonomik, kültür, sosyal, entelektüel, kadın ve dünya tarihi gibi. "Gençlik ve Tarih Projesi" (1995) bağlamında Avrupa çapında yapılan 32 bin öğrencinin yanıtladığı anket bulgularına göre, öğrencilerin ilgi duyduğu tarih türleri aşağıdaki gibidir:[15]

---

[14] Richard Livingstone, **Eğitimde Geleceğe Bakış**, çev. Turhan Oğuzkan, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

[15] İlhan Tekeli, **Tarih Bilinci ve Gençlik**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 93-94.

Tarih Konuları	Avrupalı öğrencilerin ilgi duyduğu tarih türleri sıralaması	Türk öğrencilerin ilgi duyduğu tarih türleri sıralaması
Ailenizin Öyküsü	1	1
Kâşifler ve Büyük Keşifler	2	2
İnsanların çevrelerine etkileri	3	3
Özel konuların (Otomobil, müzik, Spor v.b.) tarihi	4	5
Savaşlar ve Diktatörler	5	6
Uzak yabancı kültürler	6	9
Krallar, Kraliçeler, Padişahlar ve Diğer ünlüler	7	10
Tarım, Endüstri ve Ticaretin Gelişimi	8	7
Ulusların Oluşumu	9	8
Sıradan İnsanların Günlük yaşamı	9	11
Demokrasinin Gelişimi	11	4

Türk öğrenciler, ilk üç tarih türü ile ilgili olarak Avrupalı öğrencilerle benzer düşünmektedir. Türk öğrenciler, demokrasinin gelişimine ve ulusların oluşumuna daha fazla ilgi göstermektedir.

Siyasi tarih olaylarının sebeplerini açıklarken, çocuğun mantığını ve psikolojisine uygun açıklamanın gerekliliğini bizde ilk vurgulayanlardan biri de tarihçi Ali Reşad olmuştur. Ali Reşad şöyle demektedir; "Şarlman İmparatorluğu, Şarlman'ın oğlu Louis'nin elinde parçalandı ve dağıldı. "Çünkü Şarlman faal ve cesur idi. Oğlu Louis ise zayıf ve kararsızdı" deriz. Genel tarih dersine yeni başlamış biri için bu sebep yeterlidir. Daha üst sınıflarda sebepleri başka türlü anlatırız." [16]

Carretero ve diğerlerinin öğrencilerin siyasi tarih olaylarının nedenlerini açıklamaya yönelik araştırması tarih eğitimi çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Carretero, 120 katılımcıya Amerika'nın Keşfi, Fransız Devrimi, 2. Dünya Savaşı, Sovyet Rusya'nın Çöküşü gibi konularda altı neden (kişisel, siyasi, ekonomik, ideolojik, uluslar arası politik nedenler, uzak nedenler) vermiş ve sıralamalarını istemiştir. Bu araştırmada Fransız devrimi söz konusu olunca 9. ve 11. sınıf öğrencilerinin kişisel nedenlere siyasi nedenlerden daha fazla önem verdiğini göstermiştir. [17]

---

[16] Ali Reşad, *"Mekteplerde Tarih Tedrisi,"* **Tedrisat Mecmuası** (Mayıs 1912).

[17] M. Carretero (et. al.), *"Explaning Historical Events,"* **International Journal of Educational Researchs**, Vol. 27, No:3 (1997), s. 252.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk günlerinden beri Türkiye'de ilköğretim ve lise programlarında siyasi tarih aleyhine, kültür ve uygarlık konuları lehine bir söylem vardır. Gerçekte okul tarih programları ve ders kitapları siyasi, ekonomik, sosyal ve uygarlık tarihlerine aynı derecede yaklaşmalıdır. Dönemin karakteristik özelliğine göre birine ağırlık verilebilir.

Fransızca kitaplardan uyarlanmış ve ulusal bakış açısını yansıtmayan Genel Tarih derslerinin kaldırılması ve Türk tarihi ile birleştirerek, eşzamanlı olarak götürülmesi başka problemlere yol açmıştır. İlköğretim ve lisede ağırlık merkezi ulusal tarih olmakla beraber, "diğer ülke ve milletler hakkında verilecek bilgiler, millet ve yurdumuzla ilişkileri oranında olmalıdır." ifadesi günümüz koşulları açısından tekrar düşünülmelidir. Böyle bir ifade, pek çok dünya tarihi konusunun programa alınmasını zorlaştırmaktadır.

Siyasi tarih öğretimi, öğrenci "kafalarının hangi bilgi" ile doldurulacağı sorununa indirgenmemelidir. Lise tarih programlarında da bilgi ve beceri dengesi kurulmalıdır. "Demirci, demir döverek demirci olur" sözü hatırdan çıkarılmamalıdır. Hiçbir zaman tarihçi olamayacak büyük bir çoğunluk için bir kez olsun, tarihçiliğin ne olduğunu yaparak tatmalarını sağlamalıyız.

ÖNERİLER

Sadece liselerin sözel ya da sosyal alanına ve sosyal bilimler liselerine değil, bütün liselere 4. sınıfta 1945'den günümüze kadar olayları içeren Çağdaş Dünya Tarihi dersi konmalıdır.

Hem bilimsel hem de eğitimsel açıdan Osmanlı İmparatorluğu tarihini dönemlere ayırmada yeni bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu konuda yeni girişimler vardır. Örneğin, Darling'in Osmanlı tarihini, Genişleme (1300-1550), Sağlamlaştırma (1550-1718), Dönüşüm (1718-1923) biçiminde dönemselleştirmesi[18] üzerinde düşünülebilir.

Siyasi Tarih konularının daha iyi öğretilmesi için öğretmenlerin sınıf içinde kullanabileceği temel olaylarla ilgili yazılı ve görsel "doküman setleri" hazırlanmalıdır. Bunun yanısıra iyi hazırlanmış kavram haritalarına, temsili resimlere, ülkelere, önemli tarihsel şahsiyetlere ve yıllara göre yapılmış, siyasi, sosyal, ekonomik, kültür ve bilim teknoloji alanlarındaki gelişmeleri gösteren "senkronik tarih" şeritlerine ihtiyaç vardır.

---

[18] Linda Darling, *"Another Look at Periodization in Otoman History,"* **Turkish Studies Association Journal**, Vol. 26, No:2 (2002), s. 19-28.

KAYNAKLAR

Akçura, Yusuf; *"Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair,"* **Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar,** İstanbul, 1939.

Aksoy, Mustafa ve Kezban Kıcır; *"Kültürel Kimliğin Oluşumunda Tarih Bilinci ve Tarih Öğretim,."* **XII. Eğitim Bilimleri Kongresi,** 2003.

Ali Reşad; *"Mekteplerde Tarih Tedrisi,"* **Tedrisat Mecmuası** (Mayıs 1912)

Aytekin, Halil; **İttihad ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi,** Ankara, Gazi Eğitim Fak. Yayını, No: 20., 1991.

Baymur, Fuat; **Tarih Öğretimi.** İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1964.

Carretero, M.; (et. al.); "Explaining Historical Events," **International Journal of Educational Research** Vol. 27, No:3, (1997).

Dallot, Louis; **Siyasî Tarih,** çev. Oktay Akbal. İstanbul, Tan Matbaası, 1966.

Dance, E. H; *"Tarih Öğretiminde Peşin Hükümler,"* **Tarih Öğretimi ve Tarih Kitaplarının Geliştirilmesi,** Otto-Ernst Schueddekopf, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Darling, Linda; *"Another Look at Periodization in Ottoman History,"* **Turkish Studies Association Journal**, Vol. 26, No:2, (2002).

Felsefe Kurumu Seminerleri, Felsefe Kurumu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.

Koçak, Kemal; **Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi (1923-1992),** Yayımlamamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Livingstone, Richard; **Eğitimde Geleceğe Bakış,** çev. Turhan Oğuzkan, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Mumcu, Ahmet; **Siyasal Tarihe Giriş,** Ankara, Turhan Kitabevi, 1980.

Sâtı; *"Tarih Tedrisinin Usul-i Esasiyesi,"* **Tedrisatı İbtidaiye Mecmuası,** Sayı:8, (1909).

Stradling, Robert; **20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli,** çev. Ayfer Ünal, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.

Sungu, İhsan; *"17.12.1922 Tarihli TBMM Maarif Vekaleti Celilesine İlk, Orta Tedrisat Mekteplerine Ait Müfredat Programlarına İlişkin Arz Edilen Rapor"*, **Maarif Hakkında Lahiyalar,** İstanbul, Matbaa-i Amire, 1923 (1339).

Tekeli, İlhan; **Tarih Bilinci ve Gençlik,** İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Türkan, Fatma; **İlköğretim Programları Tarih Konularında Coğrafi Mekânlar,** Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi, Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih, (1789-1999),** İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.

Wiseman, T.P. (et. al.); *"What is Political History,"* **History Today,** (January 1985).